

Otterup Geværfabrik 1889-1994

Af Margit Egdal

Hans Schultz (1864-1937). Udsnit af foto af Otto Greve.

"Der kom en ung mand, netop fyldt 25 år, gående ud ad Slettens Landevej, det var den første april 1889. Han havde besluttet sig til at begynde sin egen virksomhed i Otterup, og var kommet for sent til Bogense-toget. Men da huslejen skulle betales inden kl. 12, tog han sin riffel på skulderen og gik de 2 mil, og nåede også at få betalt til tiden." – Sådan fortæller Ellen Larsen om sin fars, Hans Schultz', ankomst til Otterup. Og hvem kunne dengang have anet, Hans Schultz skulle grundlægge et verdenskendt firma?

Hans Schultz blev født i 1864 i et beskedent skovløberhus under Langesø gods. Samme år måtte vi afstå Sønderjylland, en begivenhed som satte dybe spor i ethvert dansk sind. Skytteforeningerne skød op med det formål at vinde Sønderjylland tilbage. De unge mænd øvede i våbenbrug og i at springe op på hesten (– hvilket vi jo stadig øver os på i danske gymnastiksale). De unge kvinder bidrog med at sy de smukkeste faner, som vajede ved enhver skyttefest. Det var rene folkeforlystelseshaver, hvor alle mand var af hus.

Fanen fra Østrup Sogns Skyttekreds med mottoet "For Konge og Fædreland". Mens de fleste skytteforeninger opstod som følge af nederlaget i 1864, stammer skytteforeningen i Østrup som en af de få fra 1862, Poul "Murer" Andersen viser Østrup-fanen frem. Foto af Margit Egdal i Otterup Museum, juli 2007.

Hans Schultz voksede op sammen med skyttesagen og blev selv en meget dygtig skytte. Ved militæret var han ydermere ved hærens tekniske laboratorium, hvor han beskæftigede sig med geværer og ammunition. Efter militæret fik han arbejde som drejer på Gelsted piskefabrik. Samtidig var han delingsfører i den lokale skytteforening, hvor han også hjalp sine skyttekammerater med deres geværer. Især forbedrede Schultz sigtemidlerne og dermed træfsikkerheden.

Da Schultz i 1889 kom til Otterup og startede som trædrejer, havde han allerede ry for at kunne noget med geværer, og folk fra hele landet begyndte at sende deres geværer til reparation og ombygning i Otterup. Trædrejebænkene blev suppleret med en metaldrejebænk, hvor Schultz selv arbejdede. Snart havde han så fuldt op at gøre med geværene, at han besluttede sig for at afhænde trædrejeriet og satse på geværene alene. I 1904 byggede han eget bøssemagerværksted og butik i Jernbanegade 22.

I 1908 deltog Hans Schultz for første gang i OL, hvor han kom hjem fra London med en ærefuld fjerdeplads. Samme år blev der sendt et gevær til Horsens, til en ung mand ved navn Niels Larsen, hvis største ønske var en "Schultz-riffel". Han fik den af sin far, da han blev udlært ved telefonvæsenet. Imidlertid var der sket en forbytning af bundstykket. Det klarede Niels Larsen selv, men det gav ham anledning til at kontakte Hans Schultz i Otterup. Historien endte med, at Larsen fik arbejde hos Schultz.

I 1916 blev Schultz' datter Ellen og Niels Larsen gift. Ja, Larsen fik både pigen og det halve kongerige, idet Hans Schultz og Niels Larsen også besluttede sig for at gå i kompagniskab. De startede geværfabrikken i 1917 i Jernbanegade, men her blev bygningen hurtigt alt for lille. 1918 købte de et foderstoflager ved stationen i Otterup. Firmanavnet "Schultz & Larsen Geværfabrik" blev indregistreret i januar 1919.

Det var netop omkring slutningen af 1. Verdenskrig. I Versailles måtte tyskerne underskrive en af historiens hårdeste fredsftaler. Bl.a. blev det dem forbudt at fabrikere krigsvåben. Niels Larsen tog til Tyskland og besøgte våbenfabrikkerne, som pludselig havde en overflod af maskiner. Larsen fik dem for 1 kr. kiloet. Skønt maskinerne var tunge, var det en god handel og en god start for geværfabrikken.

I april 1918 købte Schultz og Larsen Emmelev Møllens foderstoflager og indrettede det til fabrik.

Bemærk Jernbanesporene foran geværfabrikken. Th. for fabrikken ses Niels Larsens villa, som han og fru Ellen flyttede ind i i 1927. Foto i Otterup Lokalhistoriske arkiv.

Otterup-geværene på banen

Lige fra begyndelsen tilbød geværfabrikken et bredt sortiment i geværer. Skytten kunne sammensætte sit gevær helt efter eget ønske – skulle det være med Remingtonlås? eller kilebloklås? måske Gevær 89-lås? Og hvilken kaliber ønskedes? Og hvordan med skæftet? Et tyrolerskæfte måske? Eller et schweizerskæfte?

Ja, i Otterup kunne skytterne få al det nyeste i geværer. Tilmed kunne geværfabrikken i Dansk Skyttestidende løbende meddele, hvor mange mesterskaber geværene fra Otterup nu havde skudt hjem. Det gjorde ikke berømmelsen mindre, at Niels Larsen i 1920 vandt sine største OL-sejre i Belgien, hvorfra han vendte hjem med både guld og sølv.

I skytteforeningerne havde man kun ét gevær, langdistancegeværet. Skulle man skyde på kortere afstande, satte man en indstikspibe i. I 1924 kom Otterup imidlertid med et salongevær, der var så fortræffeligt og nemt at have med at gøre, at indstikspiberne helt forsvandt. Med det nye gevær begyndte man nu at afholde skydninger på 15 og 50 m. Skytterne var begejstrede for geværet, og Salongeværet Model 1924 blev indført som standard i skytteforeningerne. Gennem årtier skød man i De Danske Skytteforeninger udelukkende med geværer fra Otterup.

I Dansk Skytte Union, som organiserer konkurrenceskytterne på eliteplan, kunne skytterne stadig selv sammensætte deres geværer. Inden for visse rammer forstås. Disse frigeværer kom også ofte fra Otterup.

Otterup-geværene vandt tidligt ry for kvalitet og præcision. Det, som især adskiller Otterup-geværene fra andre geværer, er piberne. Riflingen af løbet er sket ved, at riffelknive har skåret sig gennem løbet. Hele processen varede en til to timer. Ved denne langsomme rifling, blev piben helt uden spændinger og derfor yderst præcis under alle forhold.

Mens geværfabrikkerne rundt om i Europa moderniserede våbenfremstillingen og gik over til at fremstille riffelløb ved en koldhamring, der kun tog få minutter, holdt man i Otterup fast ved den gammeldags håndværksmæssige udførelse.

Både Hans Schultz og Niels Larsen var rundet af skyttesagen, og geværfabrikationen var først og fremmest rettet mod skytteforeningerne. Her ses et af de tidlige geværer fra Otterup, en salonriffel bygget på en Martini faldbloklås og forsynet med en Otterup-pibe. Bemærk det kunstfærdige aftræk med snelle og det endnu mere kunstfærdige tyrolerskæfte med kindpude og tommelfingerleje. Det er Gevær Model nr. 22. Bemærk også at det er en "links", dvs. geværet er beregnet til en venstrehåndet skytte. Foto Margit Egdal.

Gevær model nr. 22. Fotos Margit Egdal.

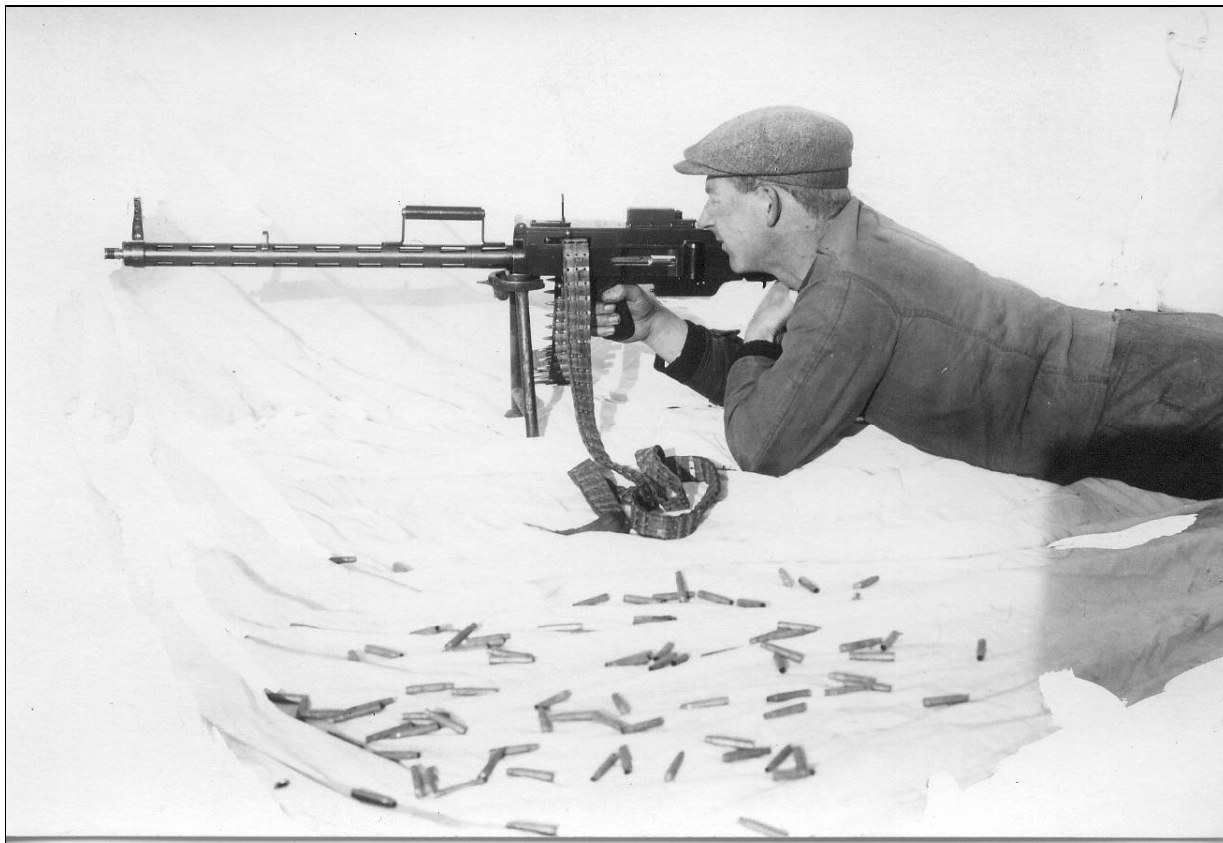
Poul Jensen, tidl. mangeårig formand for Højby Skytteforening, med en salonriffel fra begyndelsen af 1930'erne. Riflen er forsynet med den karakteristiske håndstøttekugle, som dengang var meget brugt. Kuglen er skruet op i magasinbunden. I øvrigt er riflen bygget på en Mauserlås og udstyret med en svær Otterup-pibe. Foto Margit Egdal.

Bergmann MG og MP

Vi bliver endnu lidt ved geværfabrikkens første årtier, hvor man ud over skyttegeværene, havde et engagement i maskingeværer.

Som følge af at man i Tyskland ikke måtte producere krigsvåben efter 1. Verdenskrig, fik mange tyske våbenfabrikker en del af deres produktion udført i andre lande. Firmaet Theodor Bergmann er særlig kendt for at have våben i underentrepriser hos våbenfabrikker i forskellige lande. Således havde Bergmann-firmaet i mellemkrigstiden også et samarbejde med geværfabrikken i Otterup. Da alle protokoller fra geværfabrikken er gået til, kender man ikke omfanget af samarbejdet. Flere billeder fra Otterup viser prøveskydninger af et Bergmann Maskingevær, bl.a. ses bøssebager Sigurd Laursen (født 1905) på et af billederne. Han var som ung på geværfabrikken, etablerede sig senere som bøssebager i Ribe, men opretholdt forbindelsen med Otterup og solgte blandt andet patroner herfra. Billedet er tydeligvis opstillet og ligner mest af alt en salgspostilling til et katalog, men som nævnt ved vi ikke, hvor meget geværfabrikken gjorde i maskingeværer.

Derimod står det fast, at geværfabrikken i 1932 fremstillede prototypen til maskinpistolen Bergmann MP32. Det blev dog ikke i Otterup, Bergmann i de kommende år fik fremstillet våben – sikkert til stor fortrydelse i Otterup, hvor man i 1933 måtte holde fabrikken lukket hver anden uge pga. manglende ordrer.

Sigurd Laursen med et maskingevær på Otterup Geværfabrik i 1920'erne. Laursen kunne "spille" et musikstykke på maskingevær så godt, at tilhørerne kunne høre, hvilket stykke, det drejede sig om! Foto i privateje.

Hermann Gerlich og det pansergennemtrængende projektil

I 1933 var den kendte våbeningeniør, Hermann Gerlich, langt fremme med udviklingen af en panserværnskanon med projektiler med uhørt slagkraft. Hermann Gerlichs arbejde, som fandt sted i Tyskland, blev dog besværliggjort, for ikke at sige umuliggjort, af nazisterne. I 1933 kom han derfor til Otterup og fortsatte sine forsøg. I den lille nordfynske stationsby indfandt russisktalende herrer sig samtidig under mærkelige påskud. Otterup var kommet i stormagternes søgelys.

– Der foregår intet hemmeligt på fabrikken, udtalte Larsen beroligende til aviserne. Imens prøveskød arbejderne på geværfabrikken Gerlichs antitankvåben. Der var tale om højhastighedsvåben, hvor piberne var konisk borede (28 mm ved kammeret og 20 mm ved munden). Den tilhørende ammunition var specielt udviklet med flanger – faktisk så projektilet ud, som havde det vinger – pressen skrev om "Den vingede rædsel". Projektilets kerne bestod af tungsten. Det var i stand til at gennemtrænge panser.

Otterup var trådt ind på den internationale våbenscene. I 1938 solgte geværfabrikken patentet på Gerlichs opfindelse til den franske stat for 4,2 mill. danske kr. Imidlertid kom krigen og satte stop for videre forsøg og udvikling af panserværnsvåben i Otterup. Siden gjorde det heller ingen forskel. Gerlichs opfindelse var allerede taget i brug af Rommel under ørkenkrigen i Nordafrika, og siden fremstillet i mange europæiske lande. Spionagen var ganske effektiv dengang.

Hermann Gerlich 1877-1934.

Det pansergennemtrængende projektil var af største interesse for verdens stormagter, så da Gerlich i 1933 kom til Danmark, varede det kun få måneder, inden udenlandske aviser kunne berette, at fire landes Secret Service agenter havde sporet ham til en lokal våbenfabrik. Foto i privateje.

Ultra 2 projektiler.

Tv. kaliber 20 med talje.

Th. projektil med flanger af kobber.

Fotos Margit Egdal.

Besættelsen

Da Danmark blev besat i april 1940, så det til en begyndelse sort ud for geværfabrikken. Det lykkedes imidlertid Niels Larsen at få ordrer fra Sverige på 50.000 geværpiber – endda med tyskernes velsignelse. Piberne gik til Carl Gustav Stads Gevärsfaktori i Eskilstuna. Her beskæftigede man under krigen 1700 mand. De havde nok at gøre med at udruste finnerne under vinterkrigen, desuden skulle deres egne skytter udrustes, i tilfælde af at Sverige blev draget ind i krigen. Således blev der arbejde til geværfabrikken i Otterup, hvor maskinerne gik dag og nat. Man nåede at levere 40.000 piber, inden tyskerne forbød riffelproduktionen i 1943.

Billedet fra 1941 giver et blik ind i geværfabrikken, hvor man, indtil en brand i 1952, fik strøm fra en hovedmotor med udveksling til de enkelte maskiner. Remtrækkene hænger ned overalt. Men billedet blev ikke taget, for at eftertiden kunne undres over de mange remtræk. Nej, i centrum står et Schwarzlose Maskingevær! Netop dette maskingevær fremstillede fabrikken i Eskilstuna til finnerne – så mon ikke geværet befinder sig i Otterup som følge af samarbejdet med svenskerne?

Et Schwarzlose maskingevær er stillet frem på geværfabrikken i Otterup i 1941. Foto i privateje.

Rifler til bevogtning af Danmarks kyster

I 1942 leverede Otterup Geværfabrik et antal karabiner til den særlige kystbevogtning, der blev oprettet straks efter tyskernes besættelse af Danmark.

Det var dog nærmest en umulig opgave at hindre illegal udrejse fra Danmark til Sverige. Især langs Nordsjællands kyst blev der løbende sat ekstra mandskab ind. På sit højeste menes kystbevogtningen at have talt 1400 mand. Alle disse kystbetjente skulle forsynes med våben, og den ordre gik til Schultz & Larsen i Otterup. Bestillingen kom fra Rigspolitiet, som kystpolitiet hørte under. Året var 1942, hvorfor geværet blev stemplet RPLT42 – RPLT for Rigspolitiet og 42 for årstallet.

RPLT42 var en karabin, hvor det helt særlige var låsen. I 1938 havde Schultz & Larsen lanceret fabrikkens første lås af egen konstruktion. "Måske Verdens bedste Geværlås", skrev Dansk Skyttetidende i sin anmeldelse af låsen. Denne lås anvendte Schultz & Larsen nu for første gang i et gevær, som dermed helt igennem var eget design.

Modstandsbevægelsen nærrede en frygt for, at RPLT42 kunne blive anvendt mod danskere. Lige inden endnu et større parti geværer skulle leveres til Rigspolitiet, mødte modstandsfolk derfor op på fabrikken og holdt vagterne op. Samtidig blev Falck fra Odense tilkaldt med besked om at hente en dødssyg mand i Otterup. Der gik 1½ time, uden at Falck dukkede op. Zonen blev nu tilkaldt, men pludselig holdt Falck ved geværfabrikken. Ambulancen blev fyldt med våben, og chaufføren kommanderet til at køre mod Odense. Således blev våbnene "befriet". Desværre førte det også til, at tyskerne forbød geværfabrikken at producere rifler.

Efter krigen dukkede en del af karabinerne op. Geværfabrikken lod dem ombygge til jagtrifler. På nogle af disse jagtrifler fik man ikke fjernet stemplet, så ejere af en jagtriffel stemplet RPLT42 må siges at besidde et gevær med indbygget Danmarkshistorie!

RPLT 42 blev kamret til den daværende danske standardmilitærkaliber, 8x58 RD. Foto Margit Egdal.

RPLT 42 med fabrikkens egen lås fra 1938. Foto Margit Egdal.

Tyske Mauser-geværer til skydning på langdistance

I de sidste krigsår var al skydning på skydebanerne indstillet. Ikke alene var skydningen forbudt, tyskerne havde også konfiskeret samtlige skytteforeningers rifler. Efter krigen blev det ironisk nok tyskernes egne rifler, der kom ud i skytteforeningerne. Da tyskerne i 1945 traskede mod syd, måtte de pænt aflevere deres geværer ved grænsen. Disse våben kom i stort tal ind på geværfabrikken i Otterup og blev ombygget til skytterne. Billedet af mausergeværene viser øverst det tyske standardgevær, Mauser 98. Nederst Mausergeværet efter ombygning i Otterup. Der er sat sigtemidler og ny, tyk Otterup-pibe på. Låsestolen er stadig stemplet med ørn og hagekors – men hvad gør det? Mausergeværet er klar til skydebanerne i Danmark!

Mausergeværer – før og efter ombygning på Otterup Geværfabrik. Foto Margit Egdal.

Haglgeværene

Niels Larsen med sit eget side by side haglgevær. I alt blev der fremstillet mindre end ti side by side geværer. Foto af Stoffer 1945.

Haglgeværene

Med stop for riffelproduktionen i 1943 måtte geværfabrikken fyre de fleste arbejdsmænd. Men sandt at sige havde tyskerne vel kun forbudt fremstillingen af rifler? I al fald gav man sig på geværfabrikken til at udvikle glatløbede våben, dvs. haglgeværer. Der blev hovedsagelig fremstillet over/under geværer. Et særligt gevær beregnet til havjagt fik kælenavnet "Lange Maren", da piben var hele 82 cm lang. Haglgeværene blev præsenteret for pressen den 3. juni 1945. Larsen ventede sig meget af de glatløbede våben, men snart kom der igen gang i riffelproduktionen, og haglgeværene gled ud af produktionen. I alt blev der kun fremstillet nogle få hundrede haglgeværer. Disse er i dag i høj kurs og et samlereobjekt for Schultz & Larsen-entusiaster med tegnebogen i orden.

Hvert eneste haglgevær havde sin egen udsmykning, der var udført af en guldsmed i Vindegade i Odense. Graveringerne var mest enkle borter, f.eks. ses "Schultz & Larsen" her graveret ind i en smuk, mønstret slyngning. Øverst stemplingen med fabrikkens navn. Desuden oplyses der, at piben er fremstillet af specialstål. Her er det gevær nr. 10, der tilhører B. Pedersen. Foto Margit Egdal.

Skydesport på internationalt plan

Skønt tyskerne havde udstedt forbud mod fremstilling af rifler i Otterup, kunne Niels Larsen sagtens udvikle et nyt gevær, og han og sønnerne havde jo tid til at udtænke alle tiders matchriffel. Denne fantastiske riffel præsenterede Larsen samtidig med haglgeværene i 1945.

Den ny matchriffel fik modelbetegnelsen M48. Det var det første langdistancegevær, som blev bygget på Schultz & Larsens egen lås fra 1938. Det var forsynet med alle de finesser, konkurrenceskytten på eliteplan kunne ønske sig. Det var intet mindre end et epokegørende gevær, der blev solgt over hele verden. Mange gik til Sydamerika, hvorfra der stadig kommer henvendelser om Schultz & Larsen-geværene.

Niels Larsen med den prægtige match-riffel M48. Foto af Stoffer 1945.

*Det kræver sin mand at fotografere riflingen i løbet.
Carsten Larsen er mester for billedet.*

Jagtriflerne

Jagtriflernes guldalder begyndte i Otterup i 1954. Det var året, hvor M54 blev lanceret. Den var helt igennem konstrueret og bygget i Otterup. Dvs. det var en rigtig Otterup-riffel, som jægerne siger, og i øvrigt den første rent danskproducerede jagtriffel nogensinde.

Senere kom M60, M65 og M68. Riflerne var designmæssigt helt fremme, samtidig med at præcisionen var i top. Skal man foretrække den ene model for den anden, mener kendere, at Model 68 aldrig er overgået. Senere berømte Otterup-rifler er M84 og M100, der som de foregående betegnes som hørende hjemme i verdensklasse.

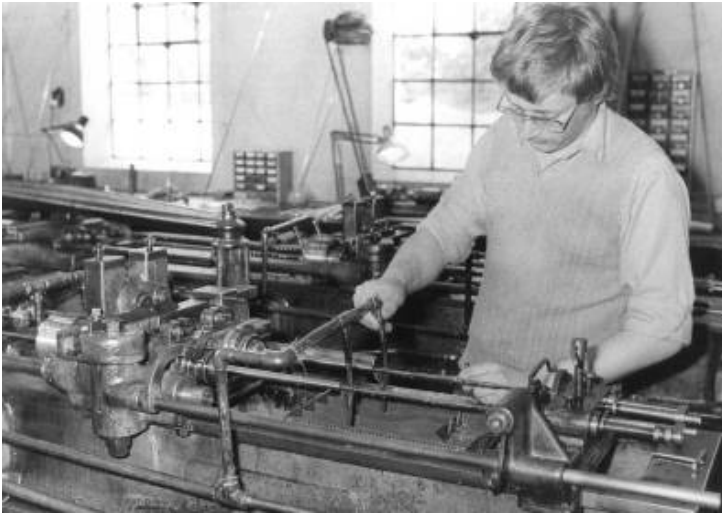
En Otterup-riffel er helt igennem håndbygget. Det er valnøddetræ, det er stål, det er ædle våben, der går i arv fra far til søn.

Geværfabrikken havde ingen vanskeligheder med at afsætte riflerne. Imidlertid var produktionstiden så lang, at der ikke blev nogen fortjeneste. I 1994 måtte fabrikken i Otterup derfor lukke. Maskinerne blev købt af Jørgen Nielsen, der viderefører produktionen i Rask Mølle ved Horsens, men det er en anden historie, som ikke skal fortælles her.

Per Schultz Larsen efter en jagt på Tybrind. Riflen er en Model 77 DL, en kort udgave af den berømte Model 68. M77 blev aldrig sat i produktion. I alt blev der kun fremstillet 9 stk. af disse rifler. M77 handles i dag til høje priser. – Hvis man altså overhovedet kan skaffe en M77. Foto i privateje.

Produktionen af de berømte rifler

Fra fabrikationen på Otterup Geværfabrik. Værkfører Frank Andersen kontrollerer riflebænken, hvor to løb rifles. Hele processen tager 1½ time. Foto Carsten Larsen.

Inden piberne var klar til montering, blev løbene slebet og pudset adskillige gange. Her er Egon Jensen (bagest) i færd med at smergle, dvs. polere, løbene, som han netop har spændt op. Under loftet ses det excentriske hjul, der trækker smerglen gennem piberne. Efter den indvendige smergling blev piberne poleret udvendig med flere hold smergellærred med stadig finere kornstørrelse. Når piberne var spejlblanke, var næste trin i processen bruneringsbadet. Forrest med ryggen til står Uffe Schultz Larsen ved piberetteren. Foto Carsten Larsen ca. 1983.

Uffe Schultz Larsen demonstrerer den gamle piberettermaskine. Når man satte en prop med et ganske lille hul i munden og kiggede ind i løbet, trængte der en smule lys ind. Derved dannede lyset nogle ringe, som afslørede, om piben var helt lige. Var den skæv, kunne man ved hjælp af piberetteren samtidig både trække og skubbe i piben, til den var præcis, som den skulle være. Foto Carsten Larsen ca. 1983.

Piber fra Otterup er kendt for kvalitet og præcision. Foto Carsten Larsen.

Artiklen har været publiceret i "Sletten – Årsskrift for nordfynsk lokal- og kulturhistorie" 2007.

Digitaliseret oktober 2010 af Margit Egdal.

Artiklens forfatter, Margit Egdal, er redaktør og medforfatter på bogen om Otterup Geværfabrik, der udkom i juni 2007 med titlen: Schultz & Larsen. Otterup Geværfabrik – Dansk Ammunitionsfabrik A/S. De danske rifler i verdensklasse.

